

Erdmann Rudolph Fischer

Obscuratam Ad Huc Quodammodo Johannis Latermanni, Coburgo-Franci, Famosi Magi ... Memoriam Renovat, Et, In Inauguratione Novi Illustris Nostri Gymnasii Casimiriani Directoris, Viri ... M. Erhardi Andreae Frommanni ... die VIII Martii A. MDCCLXII Instituenda, De Vita, Fatis Et Scriptis Eius Strictim Exponit

Coburgi: Officina Findeiseniana, 1762

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn83195213X>

Druck Freier Zugang

a. B.
48. b. 41.

66

429

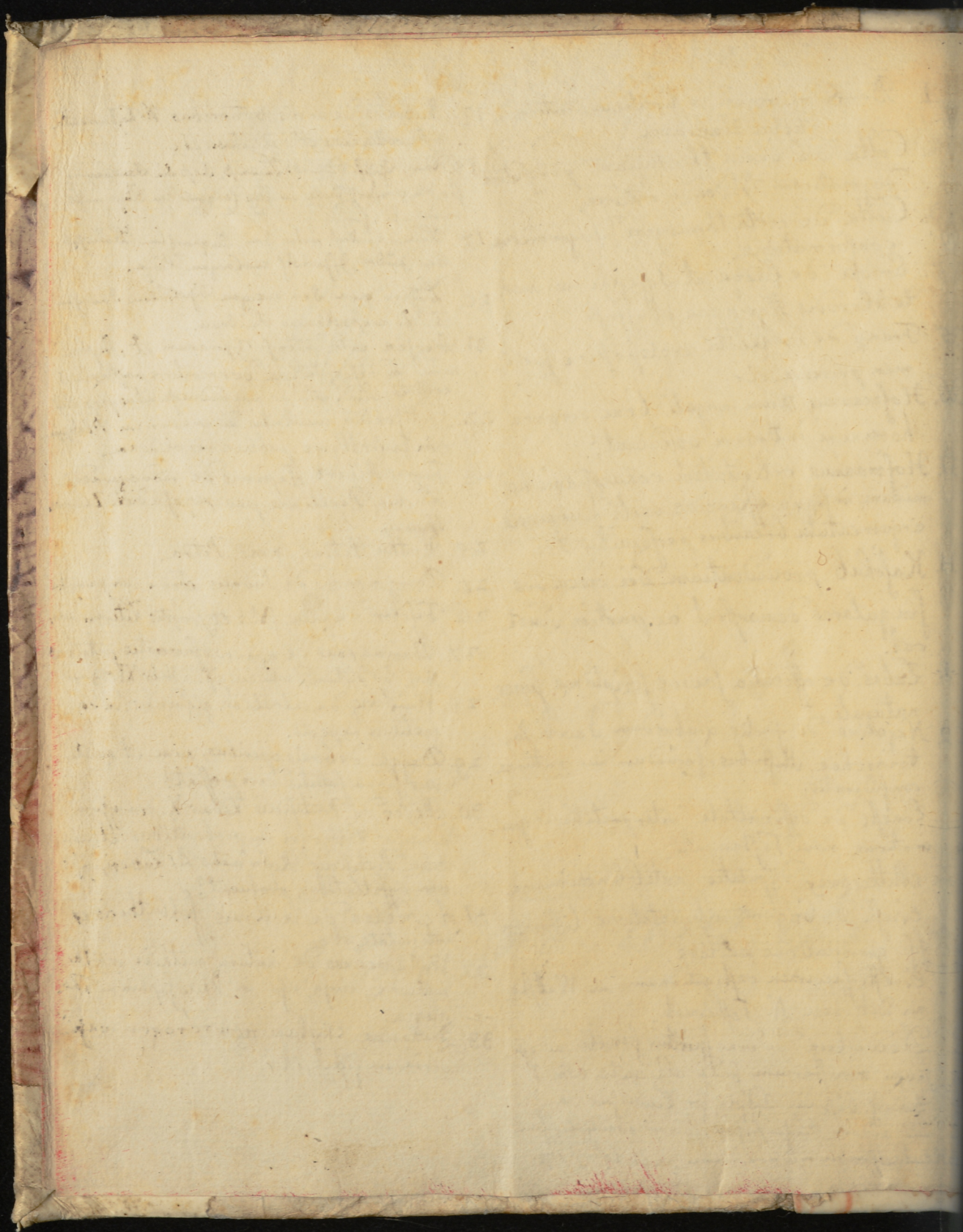
Fa-1092 (66.)

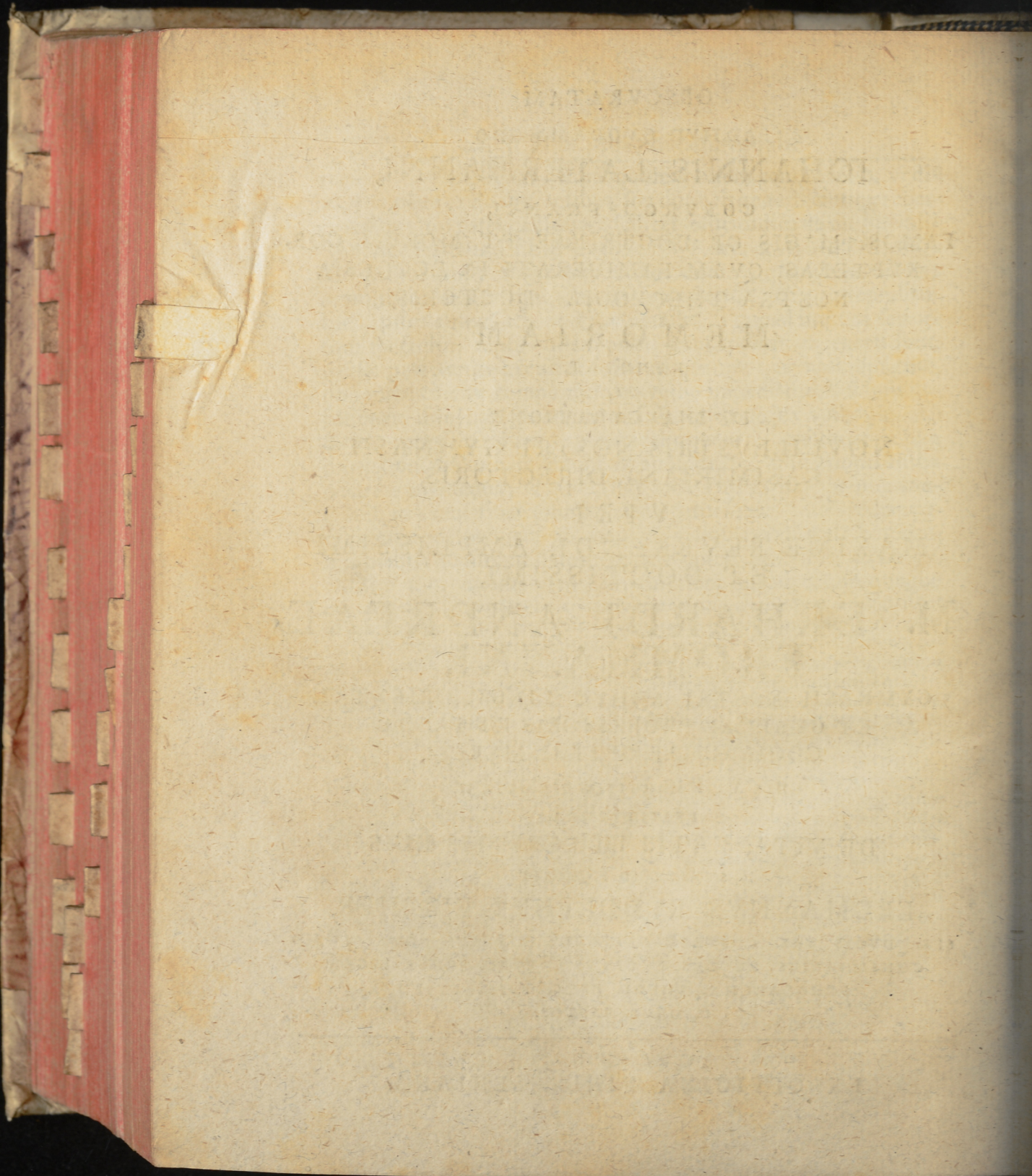

OBSERVATAM
ADHVC QVODAMMODO
IOHANNIS LATERMANNI,
COBURGO-FRANCI,
FAMOSI MAGIS OB DOCTRINAE ET MORVM COR-
RUPTELAS, QVAM FAMIGERATI IN ECCLESIA
NOSTRA THEOLOGIAE DOCTORIS,
MEMORIAM
RENOVAT,
ET,
IN INAUGVRATIONE
NOVI ILLVSTRIS NOSTRI GYMNASII
CASIMIRIANI DIRECTORIS,
VIRI
MAXIME REVERENDI, AMPLISSIMI
ET DOCTISSIMI,
M. ERHARDI ANDREAE
FROMMANNI,
GYMNASII NOSTRI ADHVC LINGV. ORIENTAL.
ET GRAECAE PROFESSORIS ET PAEDA-
GOGIARCHAE OPTIME MERITI,
DIE VIII MARTII A. 1767
INSTITVENDA,
DE VITA, FATIS ET SCRIPTIS EIVS
STRICTIM EXPONIT
ERDMANNVS RVDOLPHVS FISCHER,
SER. DVCIS SAX. COBURGO-SALFELDENSIS IN CONSISTORIO
CONSILIARIVS, ECCLES. DVCATVS COBURG. EPHORVS GEN.
SCHOLARCHA, THEOL. PROF. PRIM. ET AD
D. MAVR. PASTOR.

COBURGI
EX OFFICINA FINDEISENIANA.

CONSPECTVS
TOTIVS COMMENTATIONIS
DE
IOHANNE LATERMANNO.

1. Doctorum quorundam Coburgensium nomenclatura.
2. Quo iure iis Iohannes Latermannus accenseatur: annus et locus eius natalis.
3. Parentes eius
4. Studia Scholastica.
5. S...dia Academica.
6. Interest colloquio Thoruniensi.
7. Proficiscitur Gedanum ac Regiomontum, et fit ciuis Academicus.
8. Conciatur Regiomonti et disputat de praedestinatione.
9. Motus hac disputatione excitati,
10. Latermannus fit diaconus Regiomontanus.
11. Professor theologiae extraordinarius, et summos in theologia honores adipiscitur.
12. Disputat praeseres Regimonti et inchoat praelectiones publicas.
13. Libellus famosus contra Latermannum.
14. Qui edit disquisitionem de gratia et libero hominis arbitrio.
15. Errores ipsi exprobrati et eius apologia.
16. Scripta pro Latermanno et contra eum.
17. Admouetur ad munus sacrum Halberstadii et ab eo amouetur: moritur.
18. Matrimonium eius.
19. Iudicia de Latermanno.
20. Scripta eius.
21. Praesentis instituti indicium.

I.

Fertilem doctorum virorum matrem Coburgum urbem et ducatum Coburgensem nostra et superiore aetate fuisse, historiae literariae gnaros non fugit. Superioris aetatis seu seculi XVII. doctrina et scriptis claris, quos vrbs nostra et ager protulit, suo iure annumeramus *Nicolaum Hugonem*: *Andream Keslerum*: *Iohannem Christophorum Seldium*: theologiae Doctores et praesules Coburgenses: *Iohannem Reinhardum*, theologiae Doctorem et antistitem Hildburghusianum: *Michaelem Ludouici*, consiliarium tandem regium et ecclesiasticum, Superintendentem et pastorem Wismariensem: *Andream Frommannum*, Gymnasii nostri Directorem, duosque eius filios, *Iohannem Christianum Frommannum*, Medicinae Doctorem et Physices apud nos Professorem, et *Iohannem Andream Frommannum*, iuris Doctorem et Professorem Tubingensem: *Iohannem Fabrum*, Superintendentem Eisfeldensem, et *Iohannem Fabrum*, Ecclesiasten auli
A cum

cum Coburgensem et Consistorii affessorem: *Georgium Schubartum*, professorem Ienensem: *Christophorum Nothnagelium*, Professorem Vitembergensem: *Iohannem Spindlerum*: *Iohannem Christophorum Koblhansium*: *Iohannem Woelfingium*: *Iohannem Henricum Hagelgansium*: professores Coburgenses: *Christophorum Günzelium*, iuris Doctorem et professorem Coburgensem: *Georgium Pfrüschherum*, Archidiaconum Coburgensem: *M. Casparem Rephanium*, praesulem Isenacensem: *Iohannem Dilgerum*: *Philippum* et *Iohannem Philippum Eschenbachium*: *Iohannem Krugium*: *Iohannem Fischerum*: diaconos Coburgenses. Nostram aetatem seu seculum XVIII. doctrina sua et scriptis illustrarunt *Christianus Ludouicus Crellius*, professor Lipsiensis: *Iohannes Philippus Treunerus*, theologiae Doctor et praesul Vinariensis: *Iohannes Fridericus Grunerus*, Archidiaconus Coburgensis: *Georgius Paulus Hoennius*, iuris Doctor, Consiliarius et praefectus Coburgensis: *Albertus Meno Verpoortennius*, theologiae Doctor, Pastor et Rector Gedanensis: *Philippus Theodorus Verpoortennius*, theologiae Licentiatum et professor Coburgensis: *Iohannes Burckardus Verpoortennius*, iuris Doctor et Consiliarius regiminis Megapolitani intimus: *Iohannes Daniel Gihnein*, iuris Doctor, Consiliarius et Paedagogiarcha in nostro Athenaeo: *Iohannes Conradus Schwarzius*, theologiae Doctor et Gymnasii nostri Director: *Erhardus Reuschius*, professor Helmstadiensis: *Fridericus Hannibal Stempel*, professor Goettingensis: *Iohannes Schuffner*: *Iohannes Michael Fischer*: verbi diuini ministri Coburgenses: *Iohannes Christophorus Schubartus*, professor Coburgensis: *Iohannes Fridericus Grunerus*, iuris Doctor et Consiliarius aulae Sax. Cob. intimus: *Christophorus Ludouicus Wiener*, bibliothecarius Goettwicensis: *Iohannes Tobias Hagelgansius*, secretarius Darmstadinus: *Elias Martinus Eyringius*, Superintendens Rodachiensis: *Iohannes Christianus Thomae*, Rector Neostadiensis: *Augustus Bernhardus Frommannus*, pastor Wiesenfeldensis: *Georgius Fridericus Gernhardus*, diaconus Coburgensis:

31.
32.
33.
27

fis: *Wolfgangus Henricus Fridericus Pertsch*, Archidiaconus Coburgensis: *Iohannes Fridericus Christi*, professor Lipsiensis: *Erhardus Iohannes Brumbardus*, diaconus Ienenfis: *Iohannes Sebastianus Brumbardus*, magister philosophiae legens Ienenfis: quos omnes iam defunctos claris Coburgensibus accensendos esse, dubio caret.

II. IOHANNIS LATERMANNI memoriam neque *Henningus Wittenius* in memoriis theologorum superioris seculi clarissimorum renouatis, neque *Henricus Pippingius* in continuatis his memoriis, neque *Georgius Henricus Goetzius* in Elogiis Germanorum theologorum asseruarunt. Nec alibi tantum de eo literarum monumentis iusto ordine consignatum esse noui, quantum lectoribus fatorum eius cognoscendorum cupidis sufficit. Quamuis vero IOHANNIS LATERMANNI nomen in ecclesia orthodoxa quodammodo foeteat, illeque sui memoriam reliquerit satis infamem; non ingratum tamen multis, ciuibus saltem nostris, accidet, si de vita et fati eius paullo plenius exposuero. Se ipse semper *Coburgo-Francum* appellat. Neque vero Coburgi, sed *Gellershusae*, pago tum temporis ad ducatum Coburgensem, nunc Hildburghusanum, et quidem praefecturam Heldburgensem pertinente, anno clō lō c xx die secundo mensis Iulii in lucem editus est, quem die quarto huius mensis cognatum eius, *Iohannem Latermannum*, Serenissimi Saxoniae Ducis, Iohannis Casimiri, a consiliis intimis, e sacro baptismatis fonte suscepisse, diptycha ecclesiae Gellershusanae testantur.

III. Pater ei obtigit M. WOLFGANGVS LATERMANNVS, mater MARGARETA LEOPOLDIA. Pater quidem Quedlinburgi a) anno clō lō l xxxv die XXVII mensis Decembris natus esse fertur, parente, vt videtur, *Iohanne Latermanno*, qui pastor ad D. Wiperti Quedlinburgi anno clō lō c i v
A 2 factus

a) Vocatur Quedlinburgensis in Catalogo Ordinatorum, quem Diptycha Coburgensia anni clō lō c xiii exhibent.

factus anno clō lō c vii diem suum obiit b). Wolfgangus Latermannus autem scholae Eisfeldensis Rector, anno clō lō c xii constitutus, praefide D. IOHANNE GERHARDO, *de vera et indubitata Christi Iesu domini ac mediatoris nostri aeterna diuinitate*, Coburgi anno clō lō c xiii die XXVIII et XXIX mensis Maii disputauit. Eodem anno die XXI Decembris Coburgi ad ministerium ecclesiasticum inauguratus pastor Gellershusanus euasit, a D. Iohanne GerharDO, Superintendente Heldburgenfi, anno clō lō c xiv Dominica IV post Epiphaniā inuestitus. Quo anno concionem funebrem Elisabethae Volckin habitam typis exscribi curauit. Quum anno clō lō c xvii primum festum iubilaeum in ecclesia Euangelica celebraretur, disputationem *de legitima ministrorum ecclesiae, et in specie quidem Megalandri tum ad opus ministerii ordinarium, tum ad munus reformationis vere heroicum, eiusdemque successorum in officio ecclesiastico diuina uocatione* Coburgi sub praesidio D. CASPARIS FINCKII, praesulis Coburgensis, defendit. Habita Dominica XV post Trinitatis, anno clō lō c xxxii Roemhildae concione *δογματικῆ*, Pastoris et Superintendentis munus ibidem ei est demandatum. Quumque Serenissimae Margaraetae, Iohannis Casimiri, Ducis Saxoniae, viduae, sedes Roemhildae esset assignata, illa nouum Superintendentem simul a concionibus aulicis et confessionibus sibi esse uoluit. Verum, vix biennium hoc munere functus, ob altercationes et discordias, quas cum praefecto, senatu et collegis exercebat, ante eas finitas, furtim stationem suam anno clō lō c xxxiv deseruit c). Reuersus igitur in patriam Quedlinburgi primum diaconus ad S. Nicolai, deinde anno clō lō c xxxviii pastor ad S. Blasii designatus est d).

IV. Decem liberos *Wolfgangus Latermannus* Gellershusae procreauit, et inter hos tres filios, in quibus *Iohannes* primo

loco

b) v. Heid. Ern. Kettners Kirchen- und Reformations-Historie des Stifts Quedlinburg, p. 227. 231.

c) v. Joh. Casp. Wegels Kirchen- und Schul-Historie der Stadt Römshild p. 21 199.

d) v. Kettner l. c. p. 226. 229.

loco natus erat. Eum igitur, velut alterum Samuelem, parentes Deo et ecclesiae consecrarunt. Vt igitur propositum suum assequerentur, hunc suum filium, quam primum per aetatem licuit, optimis praeceptoribus in disciplinam tradiderunt, vt teneram eius mentem studiis formarent. Prima literarum fundamenta in schola triuiali Heldburgensi iecit. Nec dubium est, quin Scholam quoque Roemhildensem frequentauerit. Telam studiorum, quam in Franconia feliciter exorsus erat, Quedlinburgi, quo parens redierat, et, vbi pastoris munus obibat, pertexuit. Postquam Deus Franconiae halcyonia quaedam concesserat, patriae dulcedine allectus, eandem repetiit et Suinfurtum abiit, fideli M. Iohannis Sigfridi, scholae Suinfurtensis Conrectoris ac Gymnasii ibidem Professoris, informatione per integrum triennium, et quod excurrit, ita vsus, vt studia illi aetati congruentia maturitatem suam assequerentur e).

V. Itaque maturus studiis academicis anno clō lō cXL die XXIII. Septembris in *Academiam Iuliam* se contulit, *Christophoro Schradero*, Eloquentiae Professore Publico, Prorectore, in numerum ciuium Academicorum receptus. Quō facto per integrum quadriennium Philosophiae, Theologiae ancillanti, sedulam operam dedit, ita tamen, vt theologiae studium praecipuus ei scopus esset. Vt autem, quos in Philosophia fecisset progressus, et aliis innotesceret, anno clō lō cXLIII die III. Ianuarii ab *Henrico Iulio Scheurlio*, Moraliū et Ciuiū Professore, ordinis sui tum Decano, cum septem aliis Philosophiae Candidatis, magister philosophiae ritu solenni est renunciatus. Quibus honoribus auctus anno clō lō cXLV die Martii *disputationem Metaphysicam de essentia, existentia et subsistentia* praefes habuit. Animum tamen theologiae vnice applicuit, D. *Georgio Calixto* et D. *Conrado Horneio*, professoribus theologiae in Academia Iulia celeberrimis, sed uenturiorū merito suspectis, ducibus vsus. Quumque Conradi Horneii conui-

A 3

ctor

e) v. Programma, quo Decanus facultatis theologiae Rostochiensis, D. Ioh. Cobmannus, ad disputationem solennem Ioh. Latermanni a. 1646 inuitauit p. 3. sq.

ctor esset, quotidiana, quam cum eo habebat, consuetudo multum ad augendam eruditionem eius theologicam contulit. Ut autem publica progressuum eius in theologia extarent specimina, *disputationem de fide et bonis operibus* anno clō lo c XLIII conscripsit, eamque praeside hospite suo, *Conrado Horneio*, publice exhibuit. Quam quum Serenissimis ducibus Brunsvicensibus, *Augusto et Christiano Ludouico*, inscripsisset, grande studiorum suorum adminiculum a *Christiano Ludouico* obtinuit. Generosus quoque et nobilissimus *Iosias a Beldheim*, Haereditarius in *Harbte et Ostraw*, suppeditato *Latermanno* per integrum sexennium stipendio, studia eius multum promovit f). Biennio post aliam *exercitationem theologicam de sanctissimo Trinitatis mysterio contra Socinianos* proprio Marte denuo elaboratam sub praesidio *Georgii Calixti*, anno clō lo c XLV publice ad disputandum proposuit. Duabus his in Academia Iulia conscriptis a se et propositis disputationibus Iohannes Latermannus, praeceptorum suorum vestigiis insistens, animum nouandae sanae doctrinae cupidum prodidit ac primas in ecclesia turbas dedit. Quemadmodum enim in priore disputatione bonorum operum ad salutem necessitatem asseruit; ita in posteriore mysterium trinitatis in veteri testamento satis perspicue reuelatum et creditu necessarium fuisse negavit g). Quae *Doctrina* in ecclesia orthodoxa *ambigua* erant, a praesidibus quoque disputationum propugnata, ideoque a *Wilhelmo Lysero*, *Iohanne Hülsemanno* et *Abrahamo Calouio* inprimis impugnata.

VI. Quum in eo esset Latermannus, ut Academia Helmstadiensi discederet, in qua integrum prope quinquennium versatus erat, et laudem diligentis non minus, quam probi cuius sibi acquisiuerat; *Vladislaus IV. Poloniae rex*, suasu *Bartholomaei Nigrini*, apostatae, anno clō lo c XLV colloquium charitativum

f) vide Programma alleg. p. 2 sq.

g) v. IOHANNIS MICRAELII *Historia Ecclesiastica* p. 1208 sq. ABR. CALOVII *Historia Syncretistica* p. 574. Joh. Georg Walchs *Einleitung in die Religionsstreitigkeiten der evangelisch-lutherischen Kirche* P. I. p. 234. P. IV. p. 750.

31.
32.
33.
27

tium inter Pontificios, Lutheranos et Reformatos Thorunii Borussiae indixit *b*). Quod quum audiret Latermannus et intelligeret, multos magnosque omnium partium theologos ibi in congressum et colloquium venturos, mira eum Thorunium abeundi cupiditas incessit. Sumptuum quidem in hoc iter et commorationem Thoruniensem faciendorum magnitudo obtare videbatur. Accedebat magnorum quorundam virorum auctoritas, qui salutarem ecclesiae nostrae euentum huius colloquii desperabant, adeoque dissuasores itineris Thoruniensis Latermanno erant. Ille vero a proposito suo tantorum virorum dissuasionem deterreri non poterat, sed singulari quodam instinctu ire Thorunium ferebatur. Quum igitur celsissima princeps, ANNA SOPHIA, vidua Brunsvicensis, quae Schoeningae habitabat, lauto viatico eum instruxisset et literis commendatitiis ad Serenissimum Electorem Brandenburgicum, FRIDERICVM GVILIELMVM M. dimississet; Thorunium perrexit, et iter non solum suis sumptibus confecit, verum etiam Thorunii toto illo tempore, quod colloquio destinatum erat, gratis vixit. Occasionem itaque nactus cum summis omnium partium theologis de controuersis doctrinae Christianae capitibus sermonem conferendi, inprimis D. *Iohanni Berrgio*, concionatori Electoris Brandenburgici aulico et theologis Regiomontanis, qui colloquio intererant, *Leuino Pouchenio*, *Michaeli Behmio* et *Christiano Dreiero* innotuit *i*).

VII. Finito sine fructu colloquio Thoruniensi mense Nouembre anni c^o l^o c^o xlv Thorunio in patriam redire, pluresque Germaniae Academias inuisere animum Latermannus induxerat. Sed praeter spem accidit, vt florentissimam Gedenensium rempublicam videndi occasio se ei offerret. Quo quum venisset, Academiam Regiomontanam, non procul inde distantem, videndi desiderio flagrans, cum redeuntibus

theo-

b) De quo vide *Sagittarianae Introductionis in Hist. Eccl. Tom. II. p. 1592. sqq.*
CALOVIVS l. c. lib. III. cap. III. p. 199. sqq.

i) v. Programmata cit. p. 3. 4. Christoph Sartznochs Preussische Kirchenhistorie lib. 2. cap. 10. §. 2. p. 604. sq.

theologis Regiomontanis et Iohanne Bergio, eo perrexit, non quidem hac mente, vt ibi maneret, sed Academiae statum cognosceret. Cognito vero Academiae Regiomontanae statu satis florido, ibi aliquantisper commorari decreuit^{k)}, et hoc ipso anno nomen suum in ciuibus Academicis professus est ^{l)}).

VIII. Ciuem Academiae Regiomontanae facum D. *Iohannes Behmius*, facultatis theologicae professor primarius et senior, in ipso statim accessu singulari beneuolentia amplexus est, eique potestatem e cathedra ecclesiastica sermones sacros habendi fecit. Postquam igitur semel atque iterum populum e cathedra ecclesiastica publice, non sine auditorum applausu, docuit; accidit, vt Serenissimus Elector Brandenburgicus, *Friedericus Guilielmus*, concionibus eius, in arce Regiomontana habitis, saepius interesset. Pristina igitur eius clementia, qua ante triennium Schoeningae Latermannum profecutus erat, vbi iubente Serenissima vidua Brunswicensi, praesente Electore, concionatus fuerat, non solum erga illum renouata, sed et mirum in modum aucta fuit. Quo facto amici quoque Electoris eum cognitum fauore suo dignum iudicarunt. Et Latermannus quidem Regiomonti sic se gessit, vt non esset, cur quisquam de eo conquereretur. Vt autem ciuibus quoque Academiae innotesceret, qualis esset, et maiore cum fructu collegia theologica institueret, prolixam *de aeterna Dei praedestinatione et ordinata omnes saluandi voluntate exercitationem* anno 1646 conscripsit, eamque sub praesidio *Iohannis Behmii*, theologiae Doctoris et professoris, in grauissimorum virorum confessu publice habuit ^{m)}).

IX. Quae exercitatio quum magnas Regiomonti et in ecclesia nostra motus fecerit, pluribus de ea agere placet. Zbygneo Goraiski de Gorai, Castellano Chelmenfi et senatori regni Poloniae,

^{k)} v. Progr. cit. p. 4.

^{l)} v. *Erlentertes Preussen* Tom. 4. p. 327. vbi doctis et claris viris, quorum nomina matriculae Regiomontanae inscripta sunt anno 1645. annumeratur M. Iohannes Latermannus.

^{m)} v. *Programma* aliquoties allegatum p. 4. 5. *Sartnoch* l. c. p. 605.

niae, eam dedicauit Latermannus, quem, sacris Reformatorem addictum, a rerum theologiarum scientia, prudentia et animi moderatione, in colloquio Thoruniensi spectata, commendat. Censura decani facultatis theologiae, D. *Christiani Dreieri*, haec disputatio approbata typis exscripta die IX Martii dicti anni in cathedram proferenda erat. Quum autem eo ipso tempore de munere diaconi in vetere oppido Regiomontano Latermanno demandando deliberaretur, et iam in eo esset, ut ad concionem *δοκιμασίην* admitteretur; D. *Coelestinus Mislenta*, Professor theologiae et Pastor Kneiphofensis, huic negotio intercessit, disputationem Latermanni haeresium et damnatorum errorum accusans. Qua in re Mislentae M. *Martinus Wolde- rus*, veteris oppidi pastor, adstipulabatur. Habendae disputationi Latermannianae dies XXII Martii assignatus est. Mislentam Latermannus ad opponendum ea, qua par erat, modestia inuitauit. Qui benigne ab eo exceptus, nullius erroris coram infimulatus et optimis tandem verbis dimissus bene de exoptato exitu sperauit. Spes autem eum fefellit. Mislenta enim opponentium subsellia occupans disputationem Latermanni multorum, magnorumque errorum, insigni animi ardore, infimulauit et indignam pronunciauit, quae ad publicam cathedram admitteretur. Ad quam inculpationem Latermannus quoque minus leniter et placide respondit. Quumque Formula Concordiae ei opponeretur, satis fastidiose dixit: *Quid mihi cum Formula Concordiae?* Praeses igitur disputationis, D. *Iohannes Behnius*, animos disputantium vehementer irritatos cernens, filum contentionis abruptit, nouam disputationis ventilationem pollicitus. Latermannus tamen sic disputatum esse scribit, ut a plurimis innocentiae laudem reportarit. Quum igitur ad iterandam disputationem dies XIII Aprilis destinatus esset, Latermannus Electorem suum supplex rogauit, ut legatos, Confessioni Lutheranae addictos, mitteret, quibus praesentibus denuo disputaretur. Petenti adnuuit indulgentia principis, et magnum Borussiae Cancellarium, supremum dicasterii

B

aulici

aulici praesidem et primarium eiusdem assessorem misit, quibus adfidentibus, iudice Latermanno, ita disputatum fuit, ut ipsi legati principis innocentiae laudem ipsi haut obscure tribuerent. Aequi autem rei iudices frustra disceptatum fuisse loquuntur. Animi enim utriusque partis ita exacerbati dicuntur, ut leges ordine et sedate disputantium transilierint. Cuiusnam autem culpa hoc factum sit, varie relatum legimus. Latermannus, et qui cum eo aduersus Mislentam steterunt, animi impotentiam Mislentae exprobrarunt, qua factum sit, ut non solum Latermanno, verum etiam toti facultati theologiae varios, eosque graues errores imputauerit, cunctosque auditores admonuerit, ut sibi ab his erroribus cauerent. D. Mislenta quidem non diffessus est, se acrimonia quadam in re tam seria usum fuisse ex iusto erga veritatem Zelo: nihil tamen contra modestiam et humanitatem designasse, quum his tantum usus sit formalibus: Quae disputatio fauet Calvinianorum, Pontificiorum et Synergistarum dogmati, ea merito a publica Cathedra arcenda fuisset. Quod ad imputatum Latermanno synergisticum errorem attinet, Latermannus mentem suam sensu prorsus synergistico explicauit, statuendo, voluntatem humanam, gratia spiritus sancti praeueniente excitatam, in progressu suae conuersionis libere sese habere ad se conuertendum, vel non conuertendum, adeoque spiritui sancto cooperari in actu conuersionis suae primae. Eandem erroneam sententiam in restaurato disputationis actu mordicus et obstinate propugnauit Latermannus, prouocando simul ad testimonia sua opinione *ὁμόψυχα* Chemnitii et Formulae Concordiae, quae sublesta fide contra mentem Chemnitii et Formulae Concordiae non sine taedio proluxitate et auditorii molestia recitauit et allegauit, nec explicationem Mislentae, sensum genuinum de statu hominis iam conuersi ex Formula Concordiae et Chemnitii-Examine Concilii Tridentini vrgentis, admittere audireque voluit, sed impudenter ei obloquendo ac stentorea voce obstrepando in pertinaci suo errore persistit. Cui errori applausum suum dedere

Pro-

Professores theologiae extraordinarii penes praesidem, hocque pacto respondentem ad propugnandos suos errores animosiorum et audaciorum reddidere, ita ut posthac non tam argumentis, quam conuitiis et iniuriis verbis, quibus Mislenta undique obruebatur, certatum sit ab antagonista Mislentae. *Michael Behmius* certe non solum manibus, nunc expansis, nunc decussatis, verum etiam detracta de capite mitra indicia suggestit Latermanno conuitia in Mislentam et iniurias affatim egerendi, eumque verborum strepitu obtundendi, atque ita auditorio instar histrionis et scenici spectaculum pudendum exhibuit, secum demurmurando, man sollte ihm, dem Mislentae, besser auf die Wölle greifen. Imo non erubuit Behmius iunior ad retorsiones, quas vocant, descendere, et germanicis verbis in Mislentam debacchari: Herr Doctor, er mag so lang, weil er lebet, ein Synergist bleiben, weil er meinen Herrn Vater dafür gehalten. Ad quae Mislenta nihil respondit, nisi pro fama sua conseruanda sequentia: Haec ego tibi in finem tuum retorqueo. Kömmt ihr auch deutsch reden? Mislenta ceu testes ad hunc actum disputatorium secum adduxerat *M. Martinum Wolderum*, pastorem Palaeopolitanum et Consistorii Sambiensis Assessorem, et *Georgium Colbium*, diaconum Kneiphofianum, viros in rebus theologicis probe versatos, rogans praesidem, ut sententiam ipsorum quoque exposceret, et dicendi copiam, praeuia inuitatione, ipsis concederet; Antagonistae autem omnes quatuor in hos clamores erupere: *Audiamus etiam diaconalem sapientiam. Nos sumus Facultas, penes nos est potestas inter verum et falsum discernendi, et nos aliquid intelligimus, quam aliis extra Facultatem nullatenus concedimus.* Praeses disputationis Latermannianae, *Iohannes Behmius*, publice quidem pro cathedra fateri coactus est, se disputationem Latermanni, sibi oblatam, non perlegisse, *n)* sed filio suo, Michaeli Behmio, legendam tradidisse,

B 2

vt

n) Quod tamen postea negauit. v. *Hartnoch* l. c. §. 8. p. 614. Ipse Behmius in allocutione ad cultores theologiae, subnexa iudicio Mart. Chemnitii de conouerſia Pelagiana, a Behmio edito, scribit, se Deum suamque conscientiam

coram

vt ea reuisa Decano ad subscribendum offerretur; et tamen, turpi negligentia, nescius errorum, quibus ea scatebat, palliare illos allaborauit. Imo sub abruptae disputationis finem veteranum hunc theologum non puduit, Mislentam incusare, ea, quae monuerit, ex intemperie affectuum et fastu papali profecta esse, eum sibi persuadere, se esse papam Borussiae. Imo animi impotentia abreptus eo dementiae senex hic processit, vt atrocissimis et theologo indignis verbis in Mislentam inueheretur, lingua vernacula dicens: Es sey ein Stück von der Hoffart: Gottes Sacrament: der Teufel mag mit euch zuthun haben und umgehen. Tantum malorum Latermanni disputationis errorum doctrinae merito suspecta procreauit, et pacatum Academiae Regiomontanae statum prorsus turbauit. Postquam igitur disputando nihil profecerant; ad iudicium exterarum Academicarum et Ministeriorum D. Mislenta prouocauit, quod consilium D. Iohanni Behmio quoque, filio eius, Dreiero et Latermanno placuit, qui putarunt, hac ratione controuersiam exortam facillime dirimi posse o). Ceterum haec disputatio Halberstadtii anno dco lccxlvii recusa est.

X. Post has turbas veteris oppidi ciues Electori supplices literas obtulerunt, eumque rogarunt, vt Latermannum ipsis diaconum daret. Missi igitur sunt legati, et Martinus Wolderus, qui Latermannum in numerum collegarum adsciscere recusabat, coram iis comparere et errorum, quorum Latermannum accusabat, eum conuincere iussus est. Ille autem comparere

perti-
coram toto orbe testari, quod disputationem hanc, antequam excuderetur, diligentissime perlegerit, ita quidem, vt nullam paginam praetermiserit, in qua non lineas quasdam subduxerit. Mislenta autem et Ministerium Tripolitani ad totum auditorium hac in re prouocarunt, ex asseruerunt, mille et amplius studiosos hoc ex ore Behmii audiuisse. v. Hartnoch l. c. §. 8. p. 615.

o) v. Hartnochs Preussische Kirchen-Historie lib. 2. cap. 10. §. 2. 3. 8. Walchs Einleitung in die Religions-Streitigkeiten der evangelisch-lutherischen Kirchen P. I. cap. 4. p. 247. sq. et imprimis Literae ministerii Regii montis Tripolitani exaratae ad collegia theologica in Academiis et ministeriis, ex quibus totam hanc narrationem depromisimus. Addatur IOH. LATERMANNI *Disquisitio theologica de gratia et libero hominis arbitrio in dedicatione.*

pertinaciter detrectauit, nec, a legatis per secretarium Confistorii obsequii supremo magistratui debiti admonitus adduci potuit, vt accederet. Misit autem tandem chartam, in qua septem errores consignauerat, quorum Latermannum infimulauit. Qui quum a facultatis theologiae seniore, Iohanne Behmio, praelecti essent, Latermannus, sententiam suam rogatus, sic se declarasse fertur, vt communibus omnium legatorum suffragiis innocens iudicaretur. Quod quum ciues, qui Latermannum exoptabant, inaudiuissent, et, ob ordinis theologici testimonium, de orthodoxia eius securi essent; vt habendae concionis *δοκιμασιης* facultas ei daretur, petierunt. Quod postquam aegerrime obtinuerant; habita illa concione, consul ciuitatis ciues templum intrare et ardentissimas ad Deum preces fundere iussit, quo ille virum monstraret, quem muneri isti admotum vellet. Instituta electione, multi quidem ciues, qui pastoris sui, Wolderi, et Mislentae partes tenebant, abalienato a Latermanno animo erant; praeter spem tamen per maiorum ordinum vota templi Cathedralis diaconus electus est. Sed non diu in hac statione, aduersae partis studiis, mansit, et *Christophorus Schroeterus*, scholae veteris oppidi rector, anno clo 16 c XLVII die quarto mensis Maii in eius locum diaconus suffectus est p).

XI. Impetrata sub initium anni clo 16 c XLVII a Serenissimo suo Electore, in Academia Regiomontana, Extraordinaria Theologiae professione, summos in Theologia honores Rostochii petiit Latermannus. Quo vbi venerat, et vix octiduum ibi exegerat, literae ex vtraque Borussia aduolabant, quibus nonnulli aditum ad hos honores magna animi contentione ei praecclusum ibant. Quum igitur Theologi Rostochienses Latermannum ad examen admitterent, id vnice egerunt, vt non solum in progressu eius in Theologia inquirerent, sed inprimis etiam disputationem eius de praedestinatione examina-

B 3

rent,

p) Haec omnia ex LATERMANNI relatu narramus in *dedicatione disquisitionis modo allegatae*. Addatur *Sartknoch* l. c. §. 4. s. p. 608 sq.

rent, vt et alia, de quibus nonnulli dubitare videbantur, ipsi proponerent. Testibus theologis Rostochiensibus, Latermannus in omnibus ita sese gessit, vt hi, neminem theologorum nostratium eius declarationem improbatum, confiderent. Postquam igitur theologis Rostochiensibus eruditionem suam theologicam priuatim probauerat; in publicum cum producerent, vt specimen suorum in theologia profectuum ederet. Iussus argumentum ea inprimis aetate grauissimum de sacra coena elaborare, idque publice contra aliorum obiectiones defendere ac verba testamenti Christi ab omnibus corruptelis vindicare, *disputationem inauguralem de praesentia corporis et sanguinis domini nostri Iesu Christi in sanctissima eucharistia* conscripsit, eamque praeside IOHANNE COTHMANNO, Doctore et Professore theologo et facultatis suae Decano, die XVI Iunii a. clō lō c XLVI defendit, vt Calvinismi suspicionem a se amoueret. Inscriptam eam Electoris Brandenburgici supremis et ducatum Borussiae regentibus consiliariis, testatus in epistola dedicatoria, nunquam sine insigni delectatione recordationem effati prophetici animum eius subire: Diligite veritatem et pacem; et sancte pollicitus, se scientem a veritatis orbita non deflexurum, et pacem spiritus sancti ope adiutum sectaturum. Reducem Latermannum facultas theologica Rostochiensis regentibus in ducatu Borussiae consiliariis commendauit, qui anno clō lō c XLVIII diaconus aulicus euasit q). Ministerium autem Tripolitanum Regiomontanum facultas theologorum Rostochiensium non parum offendit, qua in Latermanno minus orthodoxo ad capefendos summos in theologia honores admittendo vsi sunt r).

XII. Latermannus Rostochio reuersus et extraordinariam theologiae professionem in Academia Regiomontana a Serenissimo Electore anno clō lō c XLVII adeptus pro loco hoc obtinendo disputationem theologicam *de inuocatione sanctorum contra Pontificios* publico eruditorum examini submitit, re-

q) V. LATERMANNI Disqu. de gratia et libero arbitrio in ep. dedicatoria: *Sart. Enoch* l. c. §. 5. p. 609. Programma Inaugurale p. 7.

r) V. Literae dicti ministerii exaratae ad collegia theologica in appendice p. 60. 65.

spondente *Iacobo Ebenretter*, Hilperhufano Franco, die quarto Ianuarii dicti anni in auditorio maiori horis ante et pomeridianis, quam Serenissimo suo Electori, *Friderico Wilhelmo*, inscripsit, et in qua se S. S. Theologiae Doctorandum vocauit. Ad eam placide impugnandam D. Mislenta inuitabatur. Quum enim Latermannum apud illustres Regentes capitalium et in Academia Regiomontana intolerabilium errorum reum fecisset; hic ab iis petiit, vt in publica disputatione horum legitime et sine acerbitate eum conuinceret. Quod vbi Mislentae a Regentibus iniunctum erat, aliquamdiu quidem tergiuersatus, tandem tamen die, disputationi dicta, comparuit, non tamen, quod Latermannus ei imputauit, tam disputandi, quam protestandi et litigandi animo. Testis enim est Latermannus, se quidem modestissime antagonistam inuitasse, per integrum tamen ferme bhorium frustra clamasse, nec vnicum, vt vt vel centies per Christum rogarit, argumentum impetrare potuisse. Donec tandem vnus ex praecipuae nobilitatis Borussicae viris, qui adfuerit, Mislentam, sibi adfidentem, ad proferendum argumentum adhortatus fuerit. Vnicum igitur argumentum, narrante Latermanno, in medium attulit, ad quod ille bis per instantiam, vt scholae loquuntur, semel per limitationem respondit. Durante hac disputatione, Latermannus non sine praesentissimo vitae periculo, ob quosdam haud obscure ad seditionem pronos, in cathedra constitutus fuisse fertur. Aliter autem rem gestam Mislenta narrat, conquestus, Dreierum se, adhuc in prologo versatum, contumeliosissimo atque acerbissimo hoc acclamationis genere lacerasse: *Tu Mislenta, fac syllogismum: non potes formare syllogismum: non didicisti facere syllogismum: garris instar vetulae s)*. Itaque nec noua haec Latermanni disputatione optabilem exitum habuit. Publicos autem labores suos Academicos in frequentissima studiosorum corona his precibus se exorsum esse scribit: *Deus T. O. T. M. qui me in superiori Germania natum, in inferiori educatum et bonis studiis inu-*
tritum

s) V. LATERMANNVS l. c. Sartorius l. c. §. 5. p. 608. sq.

tritum mirabiliter prorsus in hanc Prussicam terram duxisti, qui me mirabiliter ecclesiae tuae gubernationi praefecisti, et hunc in vinea tua locum adsignasti, qui me tot aduersitatibus obnoxium et ab iis tantum non oppressum forti brackio tuo sustentasti et eluctandi virtutem concessisti, ne sinas me vnquam fieri vas irae et ignominiae, fac me vas misericordiae et honoris tui et organon salutare mihi, et aliis hominibus, et dirige omnes actiones meas vnice in diuini tui nominis gloriam, ecclesiae aedificationem, meam et multorum aliorum mortalium salutem. Exaudi has preces, aeterne pater, propter coaeternum verbum, filium tuum, dominum ac seruatorem nostrum, Iesum Christum t).

XIII. Elapso, vt Latermannus refert, octiduo, libellus famosus, studiosorum nomen prae se ferens, qui Latermannum proscribere finguntur, in forma patente publice affixus est, horrendis conuitiis, grauissimis calumniis et atrocissimis iniuriis adeo turgidus, vt orcus horridiorem exspuere non potuerit. Qui quidem non solum in Latermannum, verum etiam in eius collegas iniurius erat. Eum perlectum Latermannus risu excepit, vehementer laetatus, eum nihil quidquam continere, cuius sibi conscius fuerit u).

XIV. Post eam, quam modo recensuimus, disputationem, conscriptam a se *disquisitionem theologicam de gratia et libero hominis arbitrio* Latermannus typographo Regiomontano excudendam tradidit. Quod quum senatus Academicus comperisset et vereretur, ne nouus et maior motus fieret; operas typographicas in excudenda disquisitione non solum cessare, verum etiam plagulas iam excusas in scriniis Academiae adferuari iussit. Eas autem Latermanno, iter in Germaniam habenti, D. Adamus Riccius, Rector Academiae Magnus, reddidit x). Rostochii igitur opus coeptum absoluit, et sic inscriptum edidit: IOHANNIS LATERMANNI, S. S. Theologiae Doctoris et in Academia Electorali Brandenburgica Regiomontana

t) v. LATERMANNI *Declaratio apolog. in Dedic. Lit. f 2.*

u) v. LATERMANNVS l. c.

x) v. Gartenoeh l. c. §. 5. p. 609.

tana Professoris publici, disquisitio theologica de gratia et libero hominis arbitrio Regiomonti in Borussia primum excudi coepta, post autem ob iter in Germaniam susceptum Rostockii continuata, mense Julio, anno clo lo c XLVII. Inscriptit eam theologis, qui in omnibus Germaniae, vicinorumque regnorum et prouinciarum Academiis ac praecipuis vrbibus inuariatam Augustanam Confessionem profitentur, et in hac epistola dedicatoria pluribus enarrat, quid secum adhuc actum sit.

XV. In his, quas adhuc commemorauimus disputationibus et disquisitione Latermanni Ministerium Tripolitanum varios errores obseruauit, eosque detexit in scripto, quod anno clo lo c XLVII lingua vernacula edidit et sic inscripsit: *Verzeichniß der vielfältigen und zwar groben und gefährlichen Irrthümer, welche M. Johann Latermann in seinen disputationibus vertheidiget und versochten hat, samt einer gründlichen Widerlegung derselben.* Errores autem, quos Tripolitani Latermanno impegerunt, concernebant doctrinam de viribus liberi arbitrii hominis post lapsum ante conuersionem et in conuersione: de peccato originis, num sit adaequata causa damnationis: de certitudine salutis: de inaequali distributione gratiae Dei: de duplici theologiae principio, scriptura sacra et consensu antiquitatis: de apparitionibus filii Dei in veteri testamento: de reuelatione mysterii Trinitatis in veteri testamento: de necessitate bonorum operum: de autoritate formulae Concordiae: de scopo Apostoli cap. IX. X. XI. epistolae ad Romanos: de moderatione modernorum Reformatorum et condemnatione eorum y). Latermannus autem ab his erroribus immunem se esse peculiaribus scriptis professus est. Edidit enim anno clo lo c XLVII *Gründliche Ablehnung der vermeynten Irrthümer, so ihm von etlichen Predigern zu Königsberg aus seiner unter D. Johann Beshmen von der Gnadenwahl gehaltenen disputation vorgeworfen worden,*

y) v. Hartknoch l. c. §. 6. *W. Ich in der Einleitung der Religions, Streitigkeiten in der evangelisch-lutherischen Kirchen l. c. §. 7. p. 247. 199.*

den, nebst D. Jacobi Andrea Christlichen und heilsamen Bedencken, auf was Weise Streitigkeiten, so unter einerley Glaubens-Genossen entstanden, beyzulegen; sine mentione loci impressionis. Anno clō lō c XLVIII. Thorunii prodiit IOHANNIS LATERMANNI *Declaratio Apologetica, qua se contra iniustas et importunas quorundam accusationes tuetur*, in qua controuersiae quaestiones de viribus liberi arbitrii; de conuersione hominis; de Reformatis Dordracensibus; de Salmuriensibus et Bremensibus; de Augustino, num primus absoluti decreti adsertor extiterit; de peccato originis, num adaequata damnationis causa sit; de condemnatione Reformatorum; de certitudine salutis; de apparitionibus Veteris Testamenti; de duplici principio; de futura iudaeorum conuersione; de iustificatione et bonis operibus; de autoritate formulae concordiae; de scopo Apostoli Rom. IX. X. XI. de laudibus Iac. Arminii; ventilantur ac discutuntur. z) Finem declarationi apologeticae verba Augustini imponunt: *Senti de Augustino, quicquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.* Ad excusandum quoque Latermannum pertinet *Iudicium de controuersia Pelagiana et Synergistica* D. Martini Chemnitii *in gratiam eorum, qui veritatem et pacem amant, denuo in lucem productum* a Iohanne Behmio. Regiomonti anno clō lō c XLVII. Huic iudicio annexa est allocutio *Iohannis Behmii* ad cultores Theologiae, in qua Latermanni Disquisitionem de gratia et libero hominis arbitrio et disputationem de praedestinatione defendit. Addidit Latermannus quoque allocutionem ad studiosos Academiae Regiomontanae, in qua de D. Myslenta queritur, qui programma contra eum affixerit, sibi que disquisitionem suam confutandam sumserit, eamque accuset, ac si Pelagianis et Synergisticis erroribus scateat. Coram Deo autem publice testatur, summam sibi fieri iniuriam, de qua responsuri sibi sint, quicumque fuerint, ante tribunal Iesu Christi, ad quem, tanquam iustissimum iudicem et *καρδιογνώστην*, introsipientem penitus abditos hominum

z) v. Walsh l. c. p. 247 sqq.

num recessus, Latermannus prouocat. Animo quidem fatis inconsiderato et vindictae cupido, qui alienus a theologo christiano esse debebat.

XVI. Diffensione Theologorum Regiomontanorum indies magis glifcente, vtraque pars exterorum theologorum de hac controuersia iudicium exposcebat et impetrabat. Exarauerat Ministerium Tripolitanum literas ad collegia theologica in Academiis et Ministeriis quibusdam, pro impetrandis censuris super dissertatione Latermanni de praedestinatione, aliisque eius placitis, scriptas anno clolcxlvi et Gedani anno clolcxlviij typis exscriptas. Eas igitur impetratas sub hoc titulo edidit: *Censurae theologorum orthodoxorum, quibus errores varii, iique periculosi, utpote in scripturam sacram ac libellos symbolicos ecclesiarum inuariatae Augustanae Confessionis impingentes, autore D. Iohanne Latermanno tum in exercitatione de praedestinatione in Academia Regiomontana, tum alibi distinctis velitationibus propugnati, examinantur et damnantur.* Dantisci anno clolcxlviij. Theologi orthodoxi, a quibus censurae hae profectae sunt, fuere Facultas theologica Vitembergensis, Ienensis, Lipsiensis, Rostochiensis et Argentoratensis, Ministerium Dantiscanum, Hamburgense et Tremonianum, Michael Waltherus, Iustus Feurbornius, Paulus Roeberus, Iohannes Botfaecus, Wilhelmus Lyserus, Iohannes Hülsemannus, Iohannes Müllerus, Iodocus Capellus, Godofridus Cundisius, Abrahamus Battus, Abrahamus Calouius, Iohannes Quistorpius, Iohannes Cothmannus, Iacobus Wellerus, Iohannes Georgius Dorscheus. Ibidem separatim Censura Argentoratensis excusa est, sic inscripta: *Ad plurimum Reuerendos, Clarissimos et Excellentissimos viros, ecclesiarum Tripolitanarum in Regiomonte antistites grauissimos, in causa M. Iohannis Latermanni, Coburgo-Franci, responsum Collegii Facultatis theologicae in Vniuersitate Argentoratensi.* Responsum Argentoratense denuo Argentorati a. clolccl exscriptum est, sic inscriptum: *Iudicium collegii theologici vni-*
C 2 *uerfi-*

uerſitatis Argentoratensis ſuper diſputatis et actitatis in Academia Regiomontana a IOHANNE LATERMANNŌ, S. S. Theol. ſtudioſo, petente Reuerendo miniſterio Tripolitano, latum anno cloſo CXLVI nunc publicae luci ab iis, qui id tulerunt, datum. Apologiam huius iudicii eodem anno IOHANNES GEORGIUS DORSCHÉVS ſcripſit et ſolennis diſputationis loco ſub eius praefidio defendit M. *Gabriel Eluering* contra *Iuliani* alicuius anteceſſoris diſſertationes. Haſ cenſuras, quae orthodoxiae Latermanni fraudi erant, excipiebant: *Celeberrimorum theologorum iudicia et cenſurae pro orthodoxia* Iohannis Latermanni, S. S. Theol. D. et eiusdem in Academia Electorali Regiomontana Boruſſorum Profeſſoris publici, ſpeciminis loco editae, et cenſuris atque epistoſis illis a D. Coeleſtino Myſlenta emulgatis oppoſitae. Prodiſerunt Halberſtadii anno cloſo CXLVIII. cura parentis Latermanni, M. *Wolfgangi Latermanni*, qui tum erat Quedlinburgenſis miniſterii ſymmyſta et ſenior. Celeberrimi theologi, quorum iudicia hic leguntur, ſunt Regiomontani, Iohannes Cothmannus, Roſtochienſes, Melchior Nicolai, Iohannes Valentinus Andreae, Ienenſes, Iohannes Hülſemannus, Ioachimus Lütkeſmannus, Iohannes Quiſtorpius, Georgius Calixtus, Conradus Horneius, Iohannes Reinboth, Iohannes Henichius, Iohannes Kufner et quidam anonymi. Imo Iohannes Latermannus eiusque complices aduerſus cenſuras theologorum orthodoxorum inſurrexerunt et *Cenſuram cenſurarum* in vulgus ſparſerunt, qua iudicia theologorum eleuare, extenuare et in vilipendium adducere non exhorruerunt a). Quibus quidem ſcriptis a Miniſterio Tripolitano oppoſita eſt: *Anticriſis, ſive Confutatio iudiciorum, a Latermanni errorum complicitibus, utpote* D. Michaele Behmio, D. Chriſtiano Dreiero, nec non ipſo D. Latermanno, *ſine iudico editorum* etc. Gedani anno cloſo CXLIX. In qua Anticriſi quum theologi quoque Helmſtadienſes, *Georgius Calixtus* et *Conradus Horneius*, male audirent;

a) v. *Anticriſis* p. 4. *Cenſuram cenſurarum Michaelem Behmum ſcripſiſſe Hartz Knöch* l. c. §. 7. p. 613. narrat.

rent; instigantibus Michaele Behmio, Christiano Dreiero et Iohanne Latermanno, programmate aculeato Anticrisin flagellarunt. Quid? quod Anticrisis Latermannum et par nobile fratrum eius, scilicet moderatorum, ita pupugit, vt in literis ad theologos Helmstadienses die 1 Martii clo 16 c XLIX datis auctores iis fuerint, vt omnem mouerent lapidem, vt iussu Principum suorum in omnibus tribus eorum ducatus per carnificem publice combureretur b). Aculeato autem Helmstadiensium programmati Ministerium Tripolitanum opposuit: *Fulmen brutum in librum orthodoxum Anticriseos a D. Calixto et D. Horneio programmate in vulgus sparso vibratum, feliciter vero elisum, dissipatum ac in auras displosum opera Ministerii Tripolitani.* Dantisci anno clo 16 c XLIX. Fulmini huic bruto subiunctum est apographum literarum theologorum Regiomontanorum ad theologos Helmstadienses exaratarum cum notis animaduersoriis Ministerii Tripolitani super has literas c). Quod etiam hoc ipso anno euulgauit: Catechismus Examen in hochwichtigen Glaubens-Artickeln, von einem einfältigen Catechismus-Layen mit Herrn Doctor Latermann und seinem Anhang, nach Anweisung eines und des andern richtigen Catechismus-Predigers in Königsberg, angestellet. Cui scripto euulgando Iohannes Latermannus ansam praebuit, qui sub initium anni clo 16 c XLIX Regiomonti recudi curauit: D. Jacobi Andrea wohigegründetes Urtheil von zweyen nachfolgenden Fragen, erstlich: ob auch einem einfältigen Christen einiges Urtheil in Religions-Streitigkeiten zukomme, wie weit sich dasselbe erstrecke, und was eines solchen gemeinen Layen Nichtschwur, die Wahrheit von falscher Lehre zu unterscheiden, seyn soll? Zum andern: Bobey man einen rechtgläubigen der ungeänderten Augspurgischen Confession unzweifelhaft zugethanen Lehrer erkennen könne?

C 3

XVII.

b) Leguntur hae literae christianis theologis minus dignae in Fulmine Bruto Lit.

C. 3. Addantur notae animaduersoriae Minist. Trip. p. 36. sqq.

c) v. Walch l. c. p. 252 sqq. Sartznoch l. c. §. 13. p. 62.

XVII. Postquam Iohannes Latermannus per sexennium recedendo a forma sanorum verborum Academiam et ecclesiam Regiomontanam non parum turbauerat, et Decani facultatis theologicae munus anno clō lō c l i obierat; vale neque Academiae, neque ecclesiae Regiomontanae dicto, a clō lō c l i i Halberstadium abiit, graue Ephori Generalis munus in hoc principatu suscepturus d). Quam spartam gratulatus ei est M. *Guilielmus Breuser*, Quedlinburgensis, scholae patriae Conrector, in ἐὐφρησία ad eum carmine heroico scripta. Inuitis autem pastoribus huius principatus virum de heterodoxia merito suspectum praesulem esse obtrusum, inter omnes constat e). Quid boni in hac statione egerit, incognitum nobis est. Illud autem proh dolor! relatam legimus, eum ob fidem matrimonii violatam allatamque hoc crimine ecclesiae offensionem, a munere suo remotum, pastorem castrensem egisse et infra Vindobonam Austriae calculo extinctum esse anno circiter clō lō c l x i i f). Nolumus, interdicante id nobis Christo, iudicare. Sed tamen iusto iudicio diuino accidisse videtur, vt is, qui veram doctrinam adulterauit, postea adulterium commiserit, et amplissima sua dignitate indignum se reddiderit.

XVIII. Vxorem duxit *Mariam*, D. Iohannis Behmii, Professoris theologiae Regiomonti celeberrimi, filiam, anno clō lō c l x v i i. quae illi filium et sex filias peperit. Aduersa plura ex coniugio et prole perpeffa et egestate vexata, tandem Regiomonti a fratre Bartholomaeo Behmio, dicasterii aulici assessore, in aedes recepta et anno clō lō c l x x mortua est g).

XIX.

- d) v. Erläutertes Preussen Tom. 4 p. 349. Dan. Heinr. Arnolds Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität P. 2. p. 203. sq.
e) Vide Consilia theologica Wittebergensia P. I. p. 911 sq. vbi clerus Halberstadiensis theologos Wittebergenses consuluit, num iis inuitis obtrudi queat.
f) v. IOH. FABRICII historia bibliothecae suae P. IV. p. 312. Joh. Georg Walch l. c. P. I. p. 222. IV. p. 673.
g) vide Programma funebre.

XIX. Elogium merito maius Iohanni Latermanno nostro tribuit ZACHARIAS PRÜSCHENCKIVS, inter illustres superioris seculi viros non infimus, qui principis locum in ducatu Iſenacensi eo tempore tenuit. In epistola enim ad eum data scribit, eum magno Calixto carum semper fuisse caput, meliorem ac sanioſorem Boruffiae partem eum per aliquot iam annos vidisse, sensisse et probauisse doctum, pium et in mitigando religionis odio cordatum pariter ac moderatum, fidei denique fundamentalium adſertorem maxime strenuum *h*). Doctrinae quidem laudem, inprimis antiquitatis ecclesiasticae non mediocrem cognitionem, nemo ei dubiam faciet, verum eam heterodoxia sua turpauit. Vitembergenses enim theologi demonstrarunt, Iohannem Latermannum ab inuariata Augustana Confessione saepius defecisse et omnes ferme fidei articulos, quos illa continet, corrupisse *i*). Illud saltem certum esse nouimus, Latermannum, e schola Georgii Calixti prodeuntem, vestigiis praeceptoris sui instituisse et Syncretismi labe fuisse infectum *k*). Rectius igitur de eo THOMAS CRENIVS iudicasse videtur, virum fuisse scribens, forma, quam mente meliorem *l*).

XX. Scriptis eius, quae iam in enarrandis eius fatiſ commemorauimus, adhuc sequentia accensentur :

I. GEORGII CASSANDRI Tractatus de officio pii viri in hoc ecclesiae vniuersae, occidentalis inprimis, diffidio, cum
prae-

h) V. BVRG. GOTTH. STRVVI Acta Literaria e MSS. eruta Fasc. V. p. 50.

i) v. Consilia Vitembergensia theologica P. I. p. 902-911.

k) Pluribus hoc docet Abraham Calov in der erbärmlichen Verstockung des neuen Calirtinischen Schwärmer, Johann Latermanns, und seines Beystands D. Dreyers, in ihrer Pöpst-Calvinischer Bröderschaft und Syncretisterei. Wittenberg 1651. Ipse GODOFREDVS ARNOLDVS, communis omnium heterodoxorum patronus, Iohannem Latermannum in Syncretistarum eius aetatis numerum refert in der Unparteiſchen Kirchen- und Regierhistorie P. II. lib. 17. c. 11. §. 17. add. Celeberr. D. WALCHII Einleitung in die Religionsſtreitigkeiten der Evangelisch-Lutherischen Kirchen P. I. c. 4. §. 8. p. 422.

l) In animaduersionibus philolog. et historicis P. XIV. p. 45.

D

praefatione *Iohanni Latermanni*, in qua breuiter ostenditur, quanti moderatum Cassandri de controuersis religionis iudicium, ac indefessum in restauranda concordia ecclesiastica studium, et summi imperatores, et magni magnorum regum consiliarii et theologi denique tum Protestantes, tum Pontificii fecerint. Accesserunt eiusdem breues et succinctae notae ad tractatum Cassandri. Regiomonti 1650. 4. *m*)

2. *Johann Latermanns* Apostolische Vermahnung zu christlicher der göttlichen seligmachenden Wahrheit unnochtheiliger Einträchtigkeit, an die so iämmerlich getrennte Christenheit gerichtet. Königsberg 1650. 4. *n*)

3. Gründlichen Berichts von Fundament und Grund der ewigen Seligkeit erster Theil, darinnen aus Gottes Wort und der allgemeinen heiligen christlichen Kirchen übereinstimmender Uebung, Lehre und Bekänntniß, aus den Zeugnissen der heiligen Märterer und uralten Kirchen-Lehrer, wie auch aus der neuen rechtgläubigen Theologen Schriften, mit Fleiß dargethan und erwiesen wird, welches dasselbe Fundament sey, und worinnen es bestehe, zu Beförderung der Wahrheit und des Friedens, verfertiget durch *Johann Latermann*, der heiligen Schrift Doctorn und auf der Universität Königsberg Professorn, iehiger Zeit der theologischen Facultät Decanum, auch Churfürstl. Brandenb. Pr. Hofprediger daselbst. Elbing 1651. 4. *o*) Tomus secundus, quantum nouimus, non prodiit.

4. s. AVGVSTINI duo ad pietatem et seriam poenitentiam recte tum docendam, tum agendam vtilissimi tractatus, alter *de medicina poenitentiae*, huiusque triplici genere, quod discrimen hodie inprimis obseruatu summe necessarium est, alter *de vere poenitentibus*, eorumque, qui in exitu vitae constituti sunt, periculosa resipiscentia, editi atque ex scriptura, ipso Augustino aliisque antiquis Patribus, vt et recentioribus quibusdam theologis, paulo prolixioribus notis, doctrinae de
poeni-

m) v. D. WALCHN Bibliotheca theologica selecta Tom. II. cap. 5. §. 17. p. 676.

n) v. WALCHIVS l. c.

o) v. WALCHIVS l. c. p. 676. sq. itent eius Einleitung in die Religions-Streitigkeiten der Evangelisch-Lutherischen Kirche P. IV. cap. 4. §. 65. p. 792. sqq.

poenitentia haut exiguam lucem foenerantibus, pio studio illustrati a IOHANNE LATERMANNO, S. S. Theol. D. Sereniss. Elect. Brandenb. in Dioecesi Prouinciaque Halberstadiensi Superintendente Generali et Consiliario Ecclesiastico. Francofurti 1652.4.

5. Ritus Confirmationis, d. i. kurzer Unterricht von der uralten und höchst erbaulichen Kirchen-Ceremonie, die Christliche Confirmation genannt, dadurch die Jugend, ehe man dieselbe erstmals zum heiligen Abendmahl zulasset, nach vorhergegangener gnugsamer Unterrichtung, den Christlichen Gemeinen jedes Orts öffentlich vorgestellt wird, dabey vor dem Altar ihres Christlichen Glaubens und Religion aus dem Catechismo gute Rechenenschaft giebt, das hohe und theuere Taufgelübde wiederholet und erneuert, und darauf durch das Gebet der Christlichen Kirchen, mit Auflegen der Hände, im Christenthum nochmals confirmiret und bestätigt wird, samt angehängten Catechismus-Fragen, welche sowol bey der Firmung, als sonst auch bey der Catechismus-Uebung nützlich können gebraucht werden, durch **Johann Latermann**, der heiligen Schrift Doctorn, Churfürstl. Brandenburg. Consistorial-Rath und General-Superintendenten im Fürstenthum Halberstadt, auch Pfarrern zu Dernburg. Halberstadt 1654 4.

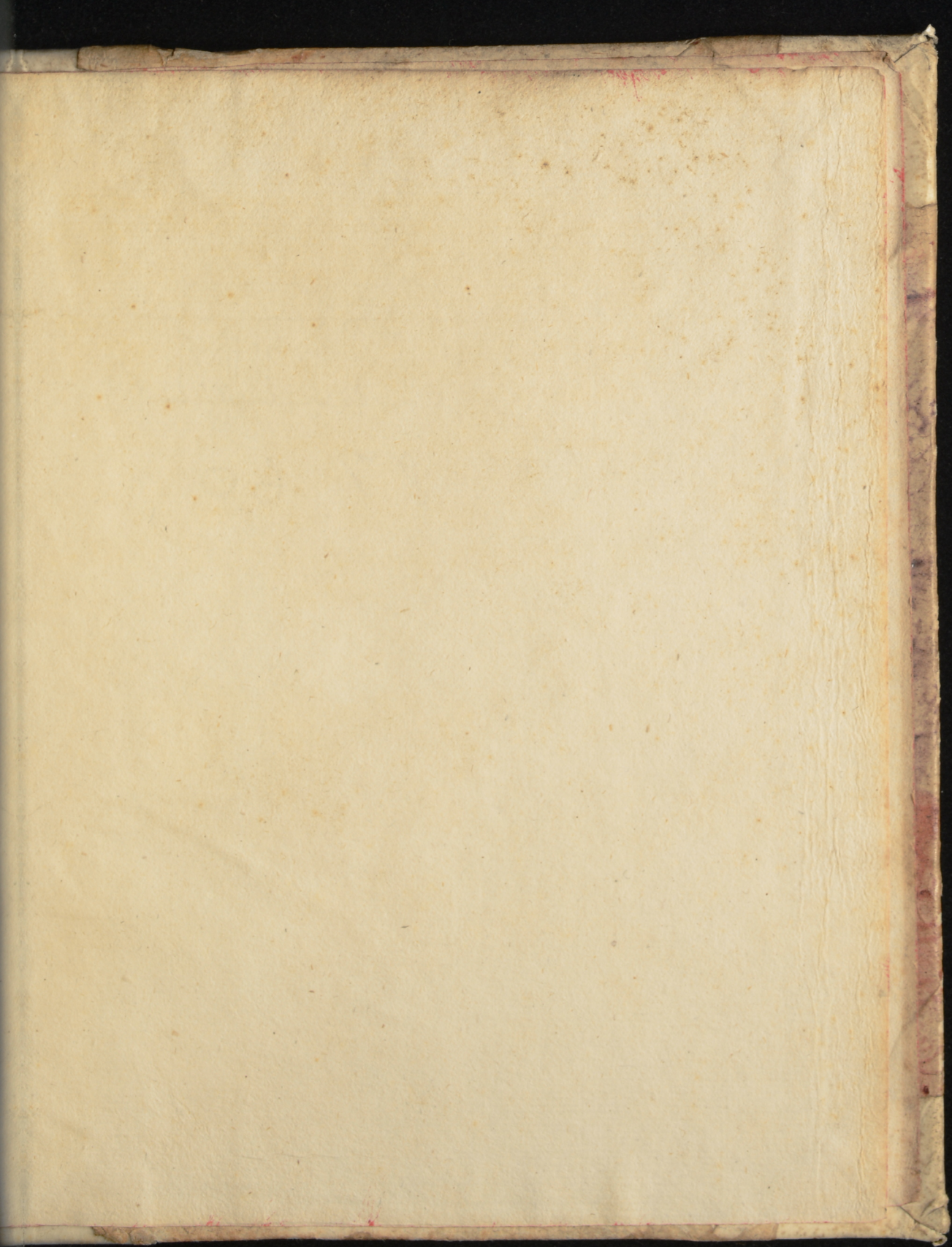
XXI. Atque haec de Iohanne Latermanno, Coburgo-Franco, protulisse sufficiant, cuius memoriam minus faustam esse, dolemus. Magis autem faustam eius memoriam fore speramus, imo confidimus, quem itidem Coburgo-Francum esse nouimus, Viri Maxime Reuerendi atque Doctissimi, M. ERHARDI ANDRAE FROMMANNI. Sacro munere in nostro agro aliquot annos non sine laude functus, et ante quinquennium in ordinem Professorum Gymnasii nostri Casimiri-ani cooptatus est, ad linguas orientales et graecam docendas. Hanc, quam nactus est, spartam ornauit, et in mandato etiam sibi Paedagogiarcae munere officio suo non defuit. Postquam igitur Vir Summe Reuerendus et Excellentissimus, *Iohannes Andreas Buttstett*, sub finem superioris anni, Directoris nostri Gymnasii munere abiit, et Professoris Theologiae munus

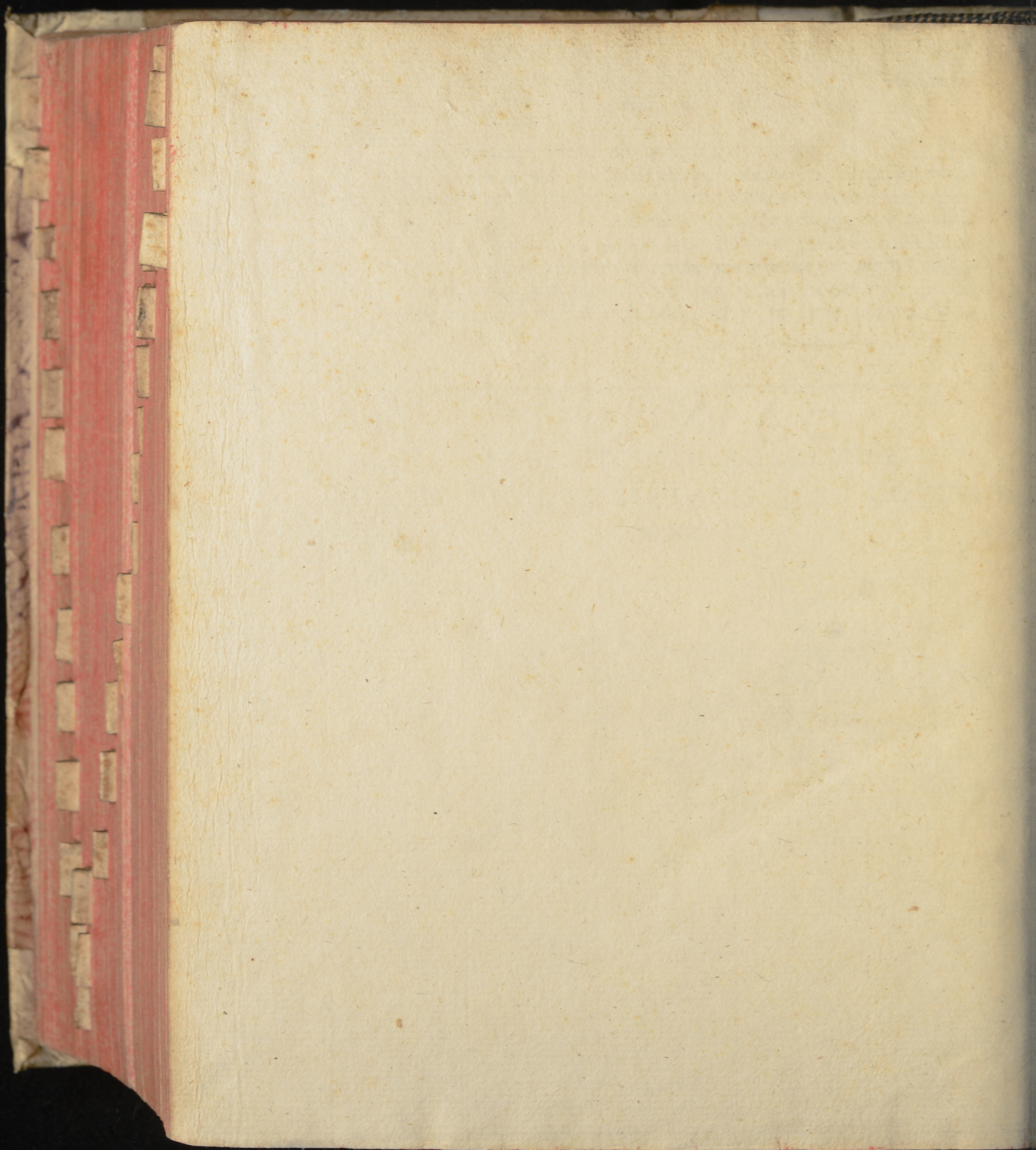
Erlangae suscepit, illustre Scholarcharum Collegium eum
Serenissimo nostro Principi ac Domino, Domino FRANCIS-
CO IOSIAE, Duci Saxoniae, Iuliae, Cluiviae, Montium,
Angariae et Westphaliae, ac reliqua, nutritio Gymnasii nostri
Clementissimo, successorem illius commendauit. Huius igitur
iussu Directoris honores ei sunt decreti, quorum significatio-
nem publicam pro more faciendam putauit. Grauis huius mune-
ris functio, me interprete, ei mandabitur, habita in Gymnasii
nostri auditorio publico crastina luce hora antemeridiana VIII.
oratiuncula *de cultura iuuenilium ingeniorum, idoneis scholarum*
magistris demandanda. Ad quam solennitatem Serenissi-
imum patriae Patrem, Principem heredem, reliquos iuuentutis
Principes, aulae ac reipublicae proceres, illustres Scholarchas,
reuerendos ecclesiae ministros, clarissimos Gymnasii Professores,
omnesque literarum fautores, ea, qua decet, animi submissione,
obseruantia ac humanitate inuito, *Ciues autem Casimirianos*
utriusque coetus frequentes adesse iubeo. Quemadmodum
autem certissima me spes tenet, nouum Gymnasii Casimiria-
ni Directorem, quod munus a Domino accepit, id impletu-
rum; ita Deum supplex precor, ut incrementum et pristinum
illustris huius scholae florem laborum eius et vigiliarum mer-
cedem esse iubeat. P. P. Dominica Reminiscere, quae
erat d. VII. mensis Martii clō 15 cc LXII.

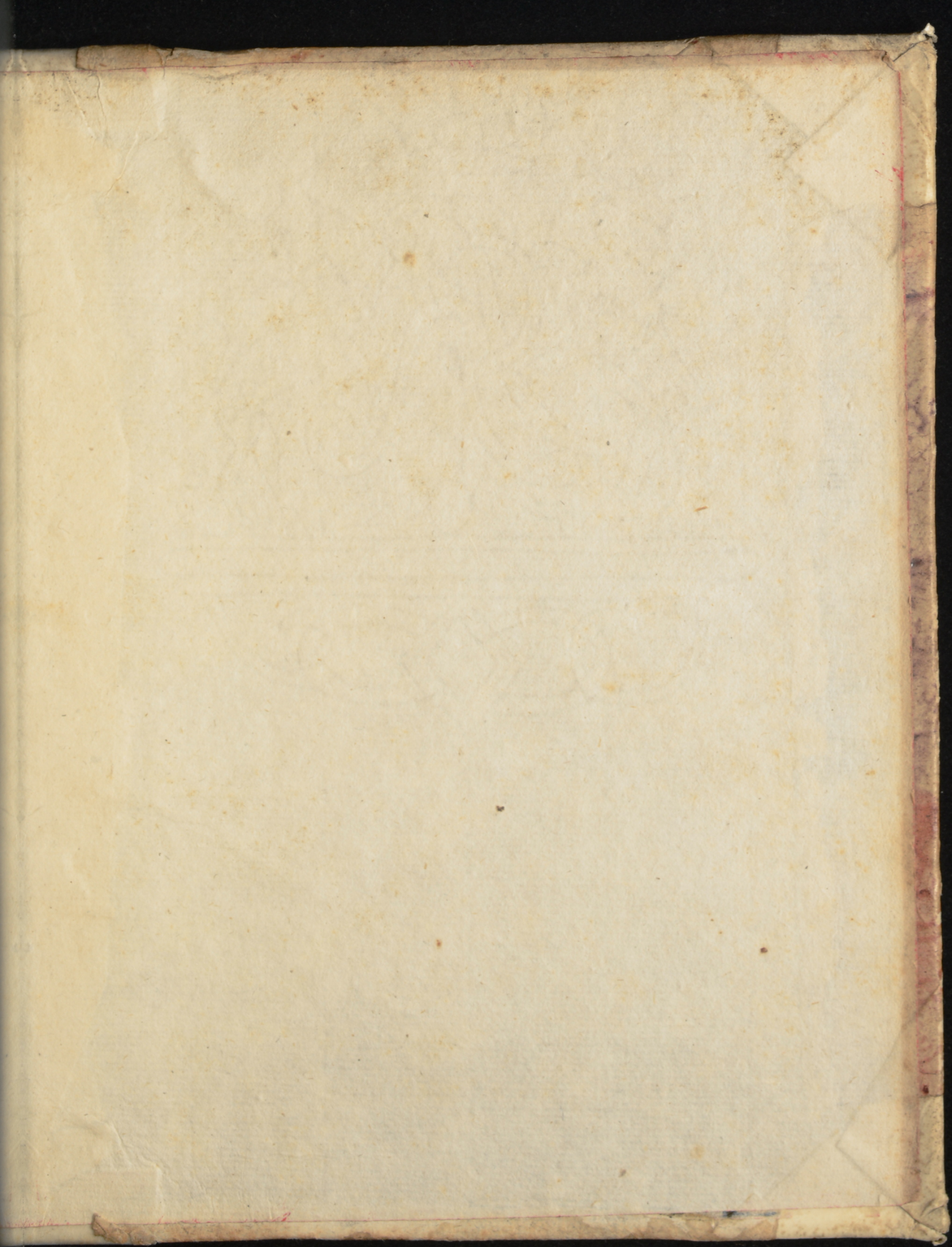

fatuis illis Marianorum ignibus, cœlum adisse, invitus
 acobe Auguste Thuane, (nullos huic nomini titulos ad-
 scendit) & hanc mentem num in mortis etiam servavit
 ac panegyri ediffere. Ita verò hic (f) ultima Caroli
 usit: Nullà re magis Carolus animi magnitudinem,
 aulsula, quâ Vir, alios vincere asvetus, seipsum vicit, vita-
 xia, jam potiore mente agitans, antequam moreretur,
 publicæ vixerat, sibi, ac Deo coepit vivere. Itaque toto
 n præcessit, in Hieronymianorum fratrum sodalitia,
 intinò quòdam, qui ei à sacris confessionibus erat, præ-
 tratis lectione se solabatur, & toto pectore in Deum re-
 atur: se quidem indignum esse, qui propriis meritis re-
 eret, sed Dominum Deum suum, qui illud duplici jure
 editate, & Passioni merito, altero contentum esse, al-
 tujus donò illud sibi meritò vindicet, hâcque fiducia fre-
 batur: neque enim oleum misericordiæ, nisi in vase fi-
 ominis fiduciam esse à se deficientis & innitentis domi-
 priis meritis fidere, non fidei, sed perfidiæ esse: peccata
 entiam, ideoque credere nos debere, peccata deleri non
 soli peccavimus, & in quem peccatum non cadit: per-
 ccata condonantur.

n ad lentam tabem febris acuta accessisset, imaginem
 tentidem in oculis, ulnis, ore & totâ mente complexus,
 alutis suæ spem collocare declaravit; fumoque viati-
 t, dulcissime Servator, ut ego in te maneam: in quæ
 m gloriosissima hinc vita defunctam DEO, qui dederat.
tenus Thuanus. Non absque læto pietatis sensu hæc
 res; Si hoc enim non est erroribus renunciare papais,
 gelicâ, nescio quid sit. Revocant in memoriam. (quod
 onendum duco) hæc ultima Gloriosissimi Imperatoris
 e, & vitæ valedixit officii, *Mane in me dulcissime Serva-
 am,* recentem aut antiquum (de cujus canitie me mo-
Creaturarum Domine Mancipium. Hoc est: *Modus
 in Mancipium. Multis ante seculis sanctè in Ecclesia
 in Italia & Germania evulgatus, nunc verò paullo fu-
 rà & studio Sodalium B. V. Coloniensium apud RR.
 Patres*

ib. XXI. Histor. fol. 428. 429.

